

Albert Camus: L'Étranger.
Praha, Mladá fronta 1966,
4 pol. Miloslav Žilina.

■ Ani na lavici obžalovaných neztrácí člověk docela zájem, když slyší mluvit o sobě. V projevu prokurátora i advokáta se toho o mně celkem hodně navykládalo, a možná víc o mně než o mém zločinu. Ale byl mezi těmi řečmi koneckonců tak velký rozdíl? Advokát se oháněl rukama nad hlavou a připouštěl vinu, jenže s přiznáním polehčujících okolností. Prokurátor ruce napřáhal a uplatňoval zavinění, ale přiznání polehčujících okolností zamítal. Jedna věc mi přece jen nějak vadila. Proti vlastnímu předsevzetí jsem byl občas v pokušení zasáhnout a obhájce mi pokaždé řekl: „Mlčte, bude to pro váš případ lepší.“ Kdekdo se tvářil, jako by se ten proces projednával do jisté míry bez ohledu na mě. Celé jednání probíhalo bez mé účasti. Rozhodovalo se o mém osudu a nikdo se mě na nic neptal. Chvillemi jsem dostával chuť všechny překřičet: „A kdo tedy prosím vás je tu obžalovaný? Přece snad obžalovaný taky něco znamená, ne? Poslyšte, co vám potřebuju vysvětlit!“ Když jsem to ale rozvážil, neměl jsem co vysvětlovat. A přestože člověka baví pozorovat, jak se s ním ostatní zabývají, musím přece jen uznat, že mu taková zábava dlouho nevydrží. Například prokurátorova řeč mě brzy začala unavovat. Můj údiv a zájem vzbudilo z ní jen pár úryvků, sem tam nějaké gesto a snad i některé celé, ale ze souvislosti vytržené tirády.

Jestli jsem dobře pochopil, jádrem jeho výkladu bylo na tvrzení, že jsem svůj zločin předem uvážil. Když nic jiného, pokoušel se to dokázat. Jak sám řekl: „Doložím vám to, pánové, a to hned dvojím způsobem. Nejprve v oslepujícím jasu fakt a potom v ponurém osvětlení, jež do tohoto zločineckého srdce vrhá duševně zpytný rozbor.“ Zběžně shrnul události od maminčiny smrti. Poukázal na mou bezcitnost, na to, že jsem nevěděl, jak byla maminka stará, že jsem se byl hned druhý den koupat s cizí ženou, šel do biografu na

Fernandela a pak se vrátil domů s Marií. Chvilku mi trvalo, než jsem tohle místo pochopil, protože říkal „jeho milenka“ a pro mě to byla Marie. Pak přešel k příběhu s Raymondem. Musel jsem uznat, že jeho výklad události není násilný. Všechno, co říkal, bylo logické. V dohodě s Raymondem jsem napsal dopis, abych přilákal jeho milenkou a vydal ji napospas násilností toho člověka „pochybných mravních zásad“. Na pláži jsem provokoval přítelovy protivníky. Raymond byl zraněn. Vyžádal jsem si od něho revolver. Vrátil jsem se sám, rozhodnutý ho použít. Skolil jsem Araba, tak jak jsem to předem plánoval. Vyčkával jsem. A „abych se posichroval“, vystřelil jsem ještě čtyřikrát, dozajista chladnokrevně, do jisté míry uvážlivě.

„Nuže, pánové,“ pravil státní návladní. „Načrtl jsem vám průběh události, které tohoto člověka přivedly až k tomu, že s plnou rozvahou zabíjel. A to zdůrazňuji,“ řekl. „Neboť se nejedná o prostou vraždu, o nerozvážený skutek, jemuž byste mohli přiznat polehčující okolnosti. Tento muž, pánové, je inteligentní. Sami jste ho slyšeli, pravda? Dovede odpovídat. Ví, co slova znamenají. A nelze říci, že jednal, aniž si uvědomil, co činí.“

Na vlastní uši jsem se doslechl, že jsem považován za inteligentního. Jenom jsem nedovedl pochopit, jak se můžou z vlastností obyčejného člověka stát pádné důkazy proti zločinci. Když nic jiného, tohle mě zarazilo a já přestal prokurátora sledovat až do chvíle, kdy jsem ho slyšel volat: „A projevil snad alespoň lítost? Ani dost málo, pánové. Za celé vyšetřování nedal ten člověk najevo jediný náznak pohnutí nad svým odporným přestupkem.“ Při těch slovech se ke mně otočil, ukázal prstem a cupoval mě dál, přestože mi nebylo dost jasné, proč vlastně. Musel jsem samozřejmě uznat, že má pravdu. Svého činu jsem nijak zvlášť nelitoval. Ale ta jeho zvilost mi přesto nešla na rozum. Byl bych mu rád upřímně, takřka přátelsky vysvětlil, že jsem nikdy nedokázal něčeho doopravdy litovat. Vždycky mě zauja-

lo jen to, co se právě odehrávalo, co se dělo dnes nebo zítra. Přirozeně ovšem v postavení, do kterého mě dostali, bych takovým tónem nemohl mluvit s nikým. Neměl jsem právo projevovat sympatii ani právo mít dobré úmysly. A tak jsem se pokusil znova poslouchat, poněvadž prokurátor začal vykládat o mé duši.

Řekl, že se nad ni sklonil a nic tam nenalezl, páni porotci. Řekl, že ve skutečnosti žádnou duši nemám a že nic lidského, nižádná z těch mravních zásad, které střeží srdce člověka, mi není dostupná. „Samozřejmě, pánové,“ dodal, „že mu to nemůžeme mít za zlé. Nelze si naříkat, že se mu nedostává to, čeho by ani nebyl s to nabýt. Avšak jedná-li se tu o tento soudní dvůr, ona zcela neúčinná ctnost shovívavosti se musí změnit v méně přístupnou a zato vznešenější ctnost spravedlnosti. Zvláště když takováto prázdnota srdce, jakou u toho člověka nacházíme, se stane propastí, do níž by se mohla zřítit společnost.“ Potom se rozhovořil o mém vztahu k mamince. Opakoval, co už řekl při jednání. Jenomže teď byl rozvláčnější, než když hovořil o mém zločinu, tak rozvláčný, že nakonec jsem už nic nevnímal než to dopolední vedro. Znovu jsem dával na ty řeči pozor, až když státní návladní po krátké odmlce spustil zas tichým a naléhavým hlasem: „Tento dvůr, pánové, bude zítra soudit nejohavnější ze všech přečinů: vraždu otce.“ Před tak krvelačnou zvůli představitost podle jeho názoru v hrůze ucouvne. Doufal, že lidská spravedlnost bude trestat beze stopy slabosti. Neváhal ovšem přiznat, že zděšení, které mu tento zločin vnuká, bezmála ustupuje do pozadí před hrůzou, již pociťuje nad mou bezcitností. A tak také podle jeho názoru člověk, který morálně zabije vlastní matku, se vylučuje z lidské společnosti stejným právem jako ten, kdo vztáhne vražednou ruku na svého zploditele. Jedno je nepochybné, že ten první připravuje činy druhého, jistým způsobem je předjímá a ospravedlňuje. „Dle mého přesvědčení, pánové,“ pokračoval zvýšeným hlasem, „se vám jistě

nebude zdát být příliš smělou myšlenka, že muž, jenž zde sedí na této lavici, je rovněž vinen vraždou, kterou tento dvůr bude soudit zítra. A přiměřeně k tomu je třeba ho potrestat.“ Prokurátor si osušil obličej lesklý potem. A potom řekl, že jeho povinnost je bolestná, že ji však splní neochvějně. Prohlásil, že mě nic nepoutá ke společnosti, jejíž základní pravidla neuznávám, a že se nesmím odvolávat k lidskému srdci, jehož nejprostší hnutí jsou mi utajena. „Žádám na vás hlavu toho člověka,“ řekl, „a věřte, se srdcem lehkým že ji od vás žádám. Neboť za celé své dlouholeté působení, ať mi kdykoli připadl úkol vymáhat hrdelní trest, já dosud nikdy do takové míry nepocítil, jak je tato trpká povinnost odměněna, vyvážena a ozářena vědomím neúprosného a posvátného příkazu a stejně i mrazivým děsem před lidskou tváří, ve které nenacházím nic než obludnost.“

Prokurátor se posadil a pak dost dlouho trvalo ticho. Byl jsem jak omámený, vedrem i úžasem. Předseda si odkašlal a skoro neslyšně se zeptal, jestli k tomu mám co dodat. Já vstal, a poněvadž se mi chtělo mluvit, řekl jsem — víceméně nazdařbůh — že jsem Araba zabíjet nezamýšlel. Předseda odpověděl, že to je pouhé tvrzení, že se mu dosud nepodařilo pochopit, na čem spočívá moje obhajoba, a ještě než se ujme slova obhájce, byl by šťasten, kdybych vysvětlil motivy svého činu. Vyhrkl jsem, že to bylo kvůli slunci, a přitom se mi trochu zamotala hlava a já si uvědomoval, jak směšně vypadám. V sále se na několika místech ozval smích. Můj obhájce pokrčil rameny a hned potom dostal slovo. Prohlásil však, že už je pozdě, že bude mít projev na několik hodin, a žádal odročení na odpoledne. Senát souhlasil.

Odpoledne v sále ustavičně vířily hustý vzduch mohutné ventilátory a malé pestré vějíře porotců se míhaly všechny jedním směrem. Měl jsem dojem, že advokátova obhajovací řeč nikdy neskončí. Přesto jsem ho ale jednu chvíli začal poslouchat, poněvadž řekl: „Je pravda, zabil jsem.“ A pak pokračoval stejným tó-

nem, a kdykoli mluvil o mně, vždycky říkal „já“. Nestačil jsem se nad tím divit. Nahnul jsem se k jednomu četníkovi a ptal jsem se ho, proč to dělá. Řekl mi, abych mlčel, a za chvíli dodal: „To dělá každý advokát.“ Řekl jsem si, že mě tím od mého vlastního případu ještě víc odstrkují, že ze mě dělají nicotnou figurku a do jisté míry se stavějí na mé místo. Ale to už stejně jsem byl myslím od té soudní síně na hony daleko. Kromě toho se mi advokát zdál směšný. Jen zcela zběžně uplatňoval, že šlo o provokaci, a potom začal taky mluvit o mé duši. Jenže mně se zdálo, že zdaleka není tak schopný jako prokurátor. „Rovněž i já jsem se sklonil nad tou duší,“ řekl, „avšak na rozdíl od zasloužilého představitele státního zastupitelství jsem tam cosi nalezl, a dokonce mohu tvrdit, že jsem v ní četl jak v otevřené knize.“ Přečetl si tam, že prý jsem poctivec a že v podniku, který mě zaměstnával, jsem pracoval svědomitě, neúnavně a věrně, že jsem byl u každého oblíbený a k cizím bolům citlivý. Podle něho jsem se zachoval jako vzorný syn, který podporuje matku tak dlouho, dokud může. A nakonec jsem prý doufal, že staré ženě poskytne útulek pohodlí, jaké jsem jí z vlastních prostředků dopřát nemohl. „Já mohu jen žasnout, pánové,“ pokračoval, „nač se kolem toho útulku spouštěl takový povyk. Vždyť koneckonců kdyby bylo vůbec zapotřebí podávat důkaz o užitečnosti a velkorysosti těchto zařízení, stačilo by přece připomenout, že na ně přispívá sám stát.“ Zato o pohřbu se nezmínil a já cítil, že to v jeho obhajobě chybí. Jenže po všech těch rozvleklých frázích, po těch nekonečných dnech a hodinách, kdy se mluvilo o mé duši, jsem měl nakonec pocit, jako by se všechno slévalo v bezbarvou vodu, ze které mě jímá závrať.

Potom si už jen vzpomínám, jak ještě během vleklé řeči advokátovy ke mně z ulice zazněla přes všechen ten prostor síni a chodeb zmrzlinářova trubka. Vyrojily se ve mně vzpomínky na život, který mi už nenáležel,

přestože jsem v něm kdysi nacházel své nejprostší a nejhouževnatější radosti: vůně léta, čtvrt, kterou jsem měl rád, jistý odstín večerního nebe, Mariin smích a rozličné její šaty. Všechna neužitečnost mého vysedávání na tomhle místě mi stoupla do hrdla a já se jen nemohl dočkat, aby už bylo po všem, abych se už zase shledal se svou celou a svým spánkem. Taktak že jsem ještě zaslechl, jak obhájce v závěru řeči volá, že by přece porotci nechtěli poslat na smrt čestného a pracovitého muže, kterého zdrtil jediný okamžik poblouzení, a jak potom ještě žádá, aby byly příznány polehčující okolnosti u zločinu, jehož nejneúprosnější odplatu, věcnou výčitku, už v sobě nesu. Senát na chvíli přerušil líčení a advokát si vyčerpaně sedl. Ale hned se k němu přihrnuli kolegové, aby mu tiskli ruku. Bylo slyšet: „Něco velkolepého, vážený.“ Jeden z nich se dokonce dovolával mého svědectví: „Nemám pravdu?“ Přitakal jsem, i když má uznalost nebyla upřímná, poněvadž jsem byl úplně umořený.

Venku se zatím už den chýlil k večeru a horko polevilo. Podle některých zvuků, které ke mně dolehly z ulice, jsem vytušil, že je večer vlahý. V soudní síni jsme teď všichni vyčkávali. A to, nač jsme společně čekali, se týkalo jen mě. Ještě jednou jsem se podíval do sálu. Všechno tam bylo stejné jako prvního dne. Zachytil jsem pohledy novináře v šedé blůze a automatické ženy. To mi připomnělo, že během celého přelíčení jsem se nerozhlédl po Marii. Nezapomínal jsem na ni, ale zaměstnávalo mě tolik jiných věcí. Zahlédl jsem ji mezi Raymondem a Célestem. Lehce mi kývla, jako by řekla: „No konečně,“ a já na tom trochu ustaraném obličejí poznal, že se na mě usmívá. Jenomže jsem měl srdce uzamčené a ani jsem jí nemohl ten úsměv oplatit.

Senát už byl zase zpátky. Porotcům kvapem přečetli řadu otázek. Bylo slyšet „vinen vraždou“... „skutek předem uvážený“... „polehčující okolnosti“. Nato

porotci vyšli ze síně a mě odvedli do malé místnosti, kde jsem už čekal prve. Přišel za mnou advokát: byl neobvykle řečný a hovořil se mnou tak důvěrně a srdečně jako nikdy předtím. Domníval se, že všechno dobře dopadne a že si to odbudu několika lety vězení nebo káznice. Zeptal jsem se ho, jestli je nějaká naděje na zrušení v případě nepříznivého rozsudku. Řekl mi, že ne. Takticky prý nepředkládá písemné vyjádření, aby si tím neodrazoval porotu. Vysvětlil mi, že rozsudek se pro nic za nic neruší. Připadalo mi to samozřejmě a uznal jsem jeho důvody. Když se o tom nezaujatě uvažuje, je to docela přirozené. Jen by se zbytečně počmárala spousta papíru. „Každopádně,“ řekl mi advokát, „je tu ještě jedna možnost, žádat o milost. Jenomže já jsem přesvědčen, že to dobře dopadne.“

Načekali jsme se hodně dlouho, málem snad tři čtvrtě hodiny. Konečně se ozval zvonek. Advokát odcházel a ještě řekl: „Teď bude předseda poroty číst odpovědi. Přivedou vás až před vyhlášením rozsudku.“ Tu a tam bouchly dveře. Bylo slyšet dupot po schodech, ale nepoznal jsem, jestli daleko nebo blízko. Pak jsem slyšel, jak v síni někdo předcítá bezbarvým hlasem. A hned jak zadrnčel zvonek podruhé a dveře do boxu se otevřely, zavanulo ke mně ze sálu ticho, ticho toho sálu a to podivné zatrnutí, když jsem zpozoroval, že mladý žurnalista uhýbá očima. K Marii jsem se neohlédl. Ani jsem na to neměl čas, protože předseda už mi pitvornými formulami ohlašoval, že ve jménu francouzského národa mi na veřejném místě setnou hlavu. Jako bych teprv teď pochopil onen výraz, který jsem četl v všech tvářích. Určitě vyjadřoval ohleduplnost. Četníci mě zahrnovali laskavostí. Advokát mě držel v podpaží. Už jsem na nic nemyslel. Jen ještě předseda se mě zeptal, mám-li k tomu co dodat. Zamyslel jsem se. Řekl jsem: „Ne.“ Nato mě odvedli.

■ Už potřetí jsem odmítl kaplana. Nevím, o čem s ním mluvit, není mi do řeči a beztoho se s ním už brzo uvidím. Nic jiného mě teď už nezajímá než jak uniknout mechanismu, jak zjistit, jestli existuje východisko z nevyhnutelného. Přidělili mi novou celu. Když se natáhnu, vidím z ní nebe, ale nic víc. Celé dny pozoruji, jak na jeho hladině blednou barvy a den se mění v noc. Ležím, ruce pod hlavou, a čekám. Nevím, kolikrát jsem si už položil otázku, zdali se vyskytly případy, že odsouzenec na smrt unikl neúprosnému mechanismu, zmizel před popravou, prolomil kordón policistů. A teď teprv si vyčítám, že jsem nikdy nevěnoval dost pozornosti popisům poprav. Tyto otázky by měly každého vřdycky zajímat. Člověk nikdy neví, co se může stát. Samozřejmě jako všichni lidé jsem i já kdysi četl zprávy v novinách. Jenomže určitě existují také odborná pojednání a po těch jsem nikdy nepátral. V nich bych byl asi našel popisy útěku. Byl bych se možná dověděl, že třeba jen v jednom případě se kolo zastavilo, že jen jedinkrát na tom neodvolatelném předurčení změnila cosi náhoda nebo příležitost. Jedinkrát! Myslím, že do jisté míry by mi to bylo postačilo. O ostatek by se už postaralo mé srdce. V těch novinách se často psalo o dluhu vůči společnosti. A podle nich se měl splatit. Jenže fantazii tohle nic neříká. Té jde spíš o možnost uniknout, o možnost přeskočit hradbu neoblomného rituálu, dát se do zběsilého úprku, který naději otevírá všechny vyhlídky. Přirozeně vyhlídky, že vás v plném běhu na rohu ulice trefí ze slavy jedna kulka. Ale když jsem to všechno promyslel, nic mi takový přepych neslibovalo, kdeco svědčilo proti, a já znovu podléhal mechanismu.

Ani při nejlepší vůli jsem nebyl s to se smířit s touto nehoráznou jistotou. Koneckonců tu byl přece směšný nepoměr mezi rozsudkem, na kterém se zakládala,